

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Turistai, bendruomenė ir Tytuvėnų vargonai

2014-02-04

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Paveldas

AUTORIUS: Rimantas Gučas

DATA: 2014-02

Daugelis Europos Sąjungos fondų, numatančių galimybę restauruoti paveldą, nurodo, kad būtina sąlyga lėšoms gauti yra turizmas. Tai ne kartą buvo minima ir 2013 m. lapkričio 13–14 d. Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Kultūros paveldas ir ES strategija *Europa 2020* – siekiant integruoto požiūrio“.

Paviršutiniškai žvelgiant, turizmas primena pramogavimą ir dykinėjimą. Valdžios žmonės nuolatos kalba apie turizmo skatinimą ir atrodo, kad pagrindinė turizmo funkcija – *generuoti pajamas*. Vis skaičiuojama, kiek pinigų turistai išleidžia viešbučiuose, kiek nuperka suvenyrų, kiek cepelinų sušveičia vietos užėigose. Į pramogavimą orientuojasi ir tujomis apsodintos, kiču trykštančios kaimo turizmo sodybos. Daug kalbama apie Lietuvos *garsinimą*, nerimaujama dėl to, kaip atrodysime kitiems, ką jie apie mus pagalvos. Tačiau turistai atvažiuoja ir išvažiuoja, o mes liekame. Todėl gerokai svarbiau, kaip atrodome patys sau, kaip jaučiamės, ar namai, kuriuose gyvename, yra jaukūs, saugūs. Jei gyvensime įdomiai, prasmingai, valyvai, tai ir atvykėliams atrodysime patrauklūs. Žinoma, svečiai, taigi ir turistai, skatina pasitempti, apsitvarkyti, o ir šiaip daro gyvenimą įvairesnį. Gerai nors retkarčiais pamatyti naujų veidų, tarsi pažvelgti į save iš šalies, tačiau ne šimtus tūkstančių kasdien. Išpūdingiausiuose pasaulio kampeliuose turistų minios sugriauna vietos žmonių gyvenimo ritmą, jie priversti keltis gyventi kur nors kitur, ištuštėja ne tik gatvės, bet ir ištisi kaimai, miestų rajonai.

Turizmas, apie kurį verta kalbėti, – tai ne vien smagūs pasivaikščiojimai gražiais takais, paklotais už ES pinigus. Į turizmą reikėtų žiūrėti pirmiausia kaip į vieną iš švietimo formų. Keliautojai, ypač jaunoji karta, vaikai, moksleiviai tuo būdu turėtų plėsti bendrąją akiratį, gilinti savo žinias apie Tėvynę, kad pamatytų jos grožį, susipažintų su istorijos paminklais, žadinančiais patriotinius jausmus. Praeities paminklų kasdieninė priežiūra irgi gali atlikti didelį auklėjamąjį vaidmenį, ypač kai pati bendruomenė išitraukia į šį procesą. O jų restauravimas rodo pavyzdį, kaip galima ir kodėl reikia saugoti paveldą. Kiekvienas praeities paminklas ne tik turi istorinę ir meninę vertę, bet dažniausiai yra ir naudingas daiktas. Vadinamoji pažangos ideologija pridaro labai daug žalos. Naikinami daiktai, griaujami pastatai, kurie galėtų tarnauti

šimtmečius. Naujumas dėl naujumo, grynai vartotojiškas požiūris brangiai kainuoja ne vien todėl, kad nukenčia paveldas. Minėtoje konferencijoje buvo pateikta duomenų, kaip visi griovimai teršia aplinką, didina nelemtą šiltnamio efektą, nes sudaro mažiausiai ketvirtadalį to, kiek pribjauroja žmonija. Kai prieš 300 metų Anglijoje ėmė bręsti paveldosaugos idėjos, buvo sakoma: joks griovimas neduoda naudos niekam, išskyrus griovikus, kurie iš to pelnosi.

Vienas iš konferencijos leitmotyvų – paveldo ir vietos bendruomenės santykis. Nuo seno žinoma, kad be aktyvaus vietinių žmonių ir savininkų dalyvavimo veiksminga paveldo apsauga neįmanoma, o ir mažiau prasminga. Kad paveldas labiausiai reikalingas tiems, kurie su juo kasdien susiduria, tarsi žinome, bet ne visada tą įsisąmoniname.

Lietuvos provincija nyksta, miesteliai, kaimai tuštėja, ir tai skausmingas faktas. Manyti, kad tą skatina vien ekonominės priežastys, būtų pernelyg paprasta. Ne mažiau žmonėms trūksta savo vertės pajautimo ir pagarbos, juos persekioja vienišumo, nereikalingumo jausmas. Slegia perdėtas valdininkų susireikšminimas, žemina socialiniai santykiai, kai darbdavys demonstruoja savo pranašumą prieš samdinį. Kartais tik tvirtos šaknys ir moraliniai ryšiai su gimtine gali išgelbėti nuo pagundos ieškoti laimės svetur. Vienas iš saitų, laikančių žmones arčiau namų, yra gerai sugyvenanti ir veikli bendruomenė, kurios nariu jautiesi. Pajusti savo vertę padeda ir paveldas – bažnyčios, dvarai, piliakalniai. Paprastai didžiuojamasi garsiais architektūros ir meno paminklais, bet vietiniams žmonėms kartais ne mažesnę reikšmę turi paprastas suvargęs raudonų plytų namas, gal buvusi mokykla, kurioje mokėsi kartų kartos. Gal kažkur yra akmuo, lieptas, kryžius arba laiptai iš senų girnapusių – tai, prie ko žmonės pripratę, su kuo susigyvenę, tampa savotiškais gimtinės ženklais. Antai Naujojoje Vilnioje tarp valdžios ir vietos gyventojų, daugiausia sentikių, kilo konfliktas dėl grindinio, kuriuo grįstas trumpas skersgatvis. Jų proseneliai XIX a. viduryje išgrindė gatvelę, pasistatė namus ir žmonės taip susigyveno su „šagališka“ savo aplinka, kad yra pasiryžę ją apginti. Atrodo, reikėtų džiaugtis, kad esama žmonių, pasirengusių kęsti nepatogumus, bet išsaugoti paveldą, jau vien todėl reikėtų juos paremti, bet paveldo institucijoms tai nepadare įspūdžio. Gaila. Kai žmonės mato, kad su jais skaitomasi, socialinė jų savijauta yra visai kitokia.

Santykiai su paveldu yra sudėtingi ir įvairiaūs. Kartais, kaip rodo ir Naujosios Vilnios pavyzdys, oficialios paveldo institucijos nevertina to, kas vietos bendruomenei yra svarbus, saugotinas dalykas. Nors dažniau būna atvirkščiai – vietiniai žmonės arba savininkai nesupranta kultūrinės turimo daikto vertės, jį žaloja, naikina. Paveldosaugininkai, pirmiausia, žinoma, Kultūros paveldo departamentas (KPD), turėtų nuolatos stebėti paminklų būklę ir patarti, padėti savininkams, kol dar nevelu. Negerai, kai paveldosaugos įstaigos, užuot patarusios, padėjusios, tik draudžia, o kai šaukštai po pietų – baudžia. Pavyzdžių esama per akis, kad ir liūdnai pagarsėjęs „stiklainis“ Kaune, Laisvės alėjoje. Arba štai Putvinskio gatvėje ant tarpukariu pastatyto namo dabar išdygo naujas „šungrybis“, ir dar tuo metu, kai svarstoma to laikotarpio Kauno architektūrą įtraukti į UNESCO saugomų vertybių sąrašą.

Yra dalykų, kurie nuo vaikystės įsirėžia į atmintį, ko gero, labiau už regimus vaizdus. Tai garsai. Garsas varpo, išgirsto dar prieš gimstant, lydės visą gyvenimą, kad ir kur būtum, kad ir kokius varpus girdėtum. Konkretaus varpo skambesys yra savitas,

būdingas vien tai vietovei. Taip pat ir seni vargonai – vienas dalykas yra kur nors svetur klausytis šiaip vargonų, kad ir didelių, kad ir puikių. Visai kitas – girdėti balsą tų pačių vamzdžių, kurie skambėjo tėvams ir protėviams, nes tai yra, Maironio žodžiais tariant, „vienas, bet gyvas žodelis iš senųjų laikų“. Šveicarijos vargonų statytojas ir teoretikas Georges'as Lhôte teigia: „*Bažnyčios pastatas yra monumentas, o vargonai yra šio monumento balsas, bažnyčios dvasia. Be to, vargonai esą dar ir bendruomenės balsas, ją vienija, padeda giedoti, nukreipia į teisingą ritmą, be kurio nebūna ne tik muzikos, bet ir vienybės.*“¹

Vargonų poveikis gali išeiti už bažnyčios sienų, sutelkdamas ir platesnę bendruomenę. Netoli Skaudvilės yra Adakavo kaimas, kurio medinėje bažnytėlėje, statytoje 1793 m., stovi maždaug tuo pat metu Karaliaučiuje įsigytas barokinis 7 registrų pozityvas. Tai labai įdomus, didelės meninės vertės, palyginti gerai išsilaikęs, dar sovietų okupacijos metais tvarkingai restauruotas instrumentas. Yra pagrindo spėti, kad jį sukūrė žymiausias XVIII a. Karaliaučiaus meistras Adamas Gottlobas Casparinis. Pozityvą nuodugniai ištirti panoro žinomi vokiečių restauratoriai. Apmatuoju reikėjo išimti vamzdžius, tad viskas buvo išvalyta, pašalinti defektai, atsiradę per tris dešimtmečius. Pavyko nustatyti, pagal kokią darną vargonai buvę suderinti. Ši patirtis pravers, restauruojant kitus Lietuvos vargonus. O tąkart Adakave kilo nemažas sujudimas ir susidomėjimas, svečiai gyveno pas kaimo mokytojus, šie į bažnyčią pažiūrėti darbų vesdavo mokinių ekskursijas. Kai darbas buvo baigtas, Adakavo bendruomenei surengtame koncerte vargonavo europinio lygio atlikėjai, istorinių vargonų žinovai Martinas Rostas ir Krzysztofą Urbaniakas. Buvo padarytas įrašas, išleista kompaktinė plokštelė.² Atrodytų, beliko palaikyti bendruomenės nuotaiką ir vargonų būklę. Žinoma, vargonų restauravimas – tai tik pusė darbo. Ne mažiau svarbu ir sudėtinga toliau tinkamai juos naudoti ir prižiūrėti. Antraip dulkės užneš ne vien vamzdžius. Pagrindinis rūpestis tenka vietos vargonininkui, kuris turi sekti vargonų būklę, rūpintis, kad gedimai neįsisenėtų. Retkarčiais apsilankyti, pasidomėti derėtų ir paveldosaugininkams. Atsakomybę už paveldą turėtų jausti ir koncertuojantys profesionalūs vargonininkai, Muzikos ir teatro akademijos (LMTA) auklėtiniai. Nėra taip paprasta įsiklausyti į bendruomenės poreikius, suvokti jos galimybes, parinkti repertuarą, kuris parodytų, atskleistų vargonų grožį ir vertę.

Apie tai pagalvoti ir pasišnekėti atsirado proga pernai spalio viduryje, kai bažnyčiose dar pakankamai šilta, tad galima griežti. Keturi vargonininkai ir istorinių vargonų žinovai – Bernardas Vasiliauskas, Gediminas Kviklys, Göranas Grahnas iš Stokholmo ir Vidas Pinkevičius surengė koncertą Tytuvėnų bažnyčioje. Rūpėjo ir pasižiūrėti, kaip atrodo vargonai po 2013 m. šventovę nusiaubusio gaisro.

Tytuvėnai – nuostabus Lietuvos kampelis, supamas ežerų, miškų, kalvų. Ne veltui jau tarpukariu tai buvo žinoma kurortinė vietovė. Didžiausia miestelio įžymybė yra Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir vienuolyno ansamblis – vienas puikiausių baroko paminklų, o barokiniai dviejų manualų vargonai, bažnyčioje pastatyti 1789 m., yra labai įdomus, savitas instrumentas. Lietuvoje buvo treji labai panašūs, greičiausiai vieno meistro vargonai – Troškūnuose, Tytuvėnuose ir Kurtuvėnuose. Instrumentas su visa įranga ir vamzdynu išliko iki mūsų dienų tik Tytuvėnuose. Kiti XX a. pradžioje buvo perstatyti. Juos dirbusio meistro vardas nėra žinomas, nors daugiau ar mažiau pagrįstų spėlionių esama. Tytuvėnų vargonai tradiciškai priskiriami Vilniaus meistrui Mikalojui Jansonui (1720–1791). Tai daroma, remiantis išoriniu panašumu su Troškūnų

bažnyčios vargonais (1787 m.), mat yra žinių, kad juos statė Jansonas, nors ir čia kyla klaustukų, nes tais pačiais metais už Troškūnų vargonų pabaigimą (*dorobienia organu*) sumokėta Mateušui Račkovskui.³ Ši pavardė Troškūnuose minėta ir vėliau. Tytuvėnų archyvuose jokios pavardės aptikti nepavyko, bet štai „trečią brolių“ – Kurtuvėnų vargonus 1792 m., taigi jau po Jansono mirties, tikrai pastatė Račkovskis. Kiek vėliau (1803 m.) jis sukūrė vargonus Joniškėlyje.⁴ Kiek žinoma, nuolatinė Račkovskio gyvenamoji vieta buvo Rozalimas – miestelis, esantis ne per toliausiai nuo visų keturių minėtų vietovių. Be to, Račkovskis vienu metu prižiūrėjo pačios Kurtuvėnų bažnyčios statybas, net nubraižė jos fasadą.⁵ Joniškėlio vargonų statymo dokumentuose jis prisistatė kaip Žemaičių seniūnijos architektas (*Architekt Xięwa Żmudzkiego*).⁶ Beje, Lėno (Latvija) bažnyčioje 1809 m. vargonus pastatęs Tomas Pranciškus Dreinovskis irgi pasirašė esąs Žemaičių seniūnijos architektas ir vargonų meistras.⁷

Peršasi mintis, kad Tytuvėnų vargonus sukūrė irgi Račkovskis, nes Jansonas tada buvo jau garbaus amžiaus, bebaigęs septintą dešimtį. Vargu ar jis galėjo vykti dirbti į kaimą, esantį už 200 km nuo Vilniaus. Suprantama, šie samprotavimai sudaro keblumų teorijai, kuri sklandžiai išdėstyta, nors tvirtais faktais ir neparemta.⁸ Kas iš tikrųjų pastatė Tytuvėnų vargonus, vargu ar sužinosime, nors erdvės tyrinėjimams dar esama, instrumentas toli gražu nėra ištirtas iki galo. Kad ir kas būtų šių vargonų autorius, jų vertės tai nekeičia, pareigos kuo atsakingiausiai juos restauruoti, prižiūrėti ir naudoti nemažina. Pagal tuos laikus ir Lietuvos tradicijas Tytuvėnų bažnyčios vargonai buvo dideli – jie turi du manualus, 24 registrus. Visuose XIX a. inventoriuose rašoma, kad vargonai turėjo 30 registrų, tačiau tiek buvo ne registrų, o rankenų, kuriomis jungiami ne vien registrai, bet ir pagalbiniai įrenginiai, tarp jų – varpelis dūmėjui. Per šimtą metų nė vienai inventorizacinei komisijai nekilo ūpas užlipti ant vargonų choro ir apžiūrėti instrumentą atidžiau. Įdomesnis 1897 m. inventorizacijos aktas – nustatyta, kad *vargonai senoviniai. Jų tonai nepaprastai malonūs (nuostabūs). Jų fasadas labai gražus. Bet jų būklė, deja, labai prasta, klaviatūra aptriušusi, atviri vamzdžiai smarkiai užteršti ir, aišku, neveikia, kiti vamzdžiai sulaužyti, prabadyti aštriais instrumentais ir sutaisyti taip, kad iš 30 balsų, kuriuos turi šie puikūs vargonai, atsiliepia tik keli, o ir tie nedera. Matyti, kad pirmதாக jais nesirūpino. Be to, labai nutriušęs didelis langas už vargonų, per jį smelkiasi ir lietus, ir sniegas, darantys žalą vargonams.*⁹ Vyskupas sufraganas Antanas Baranauskas liepė vargonus sutaisyti, tačiau tada tai nebuvo padaryta. Kas, ką ir kaip darė vėliau, žinome mažai. Kad priekyje atsirastų daugiau vietos chorui, visi vargonai buvo pastumti gilyn, iki pat bažnyčios galinės sienos. Panašu, kad tai padaryta apie XX a. pradžią, kai Lietuvoje buvo kilęs chorų sąjūdis ir kone kiekvienoje bažnyčioje susibūrė gana didelis choras. Tais laikais buvo pastumta į kitą vietą daug barokinių vargonų.

1979 m. tuometinis Tytuvėnų klebonas kun. Ričardas Mikutavičius kreipėsi į Respublikinį kultūros paminklų restauravimo trestą. Šiam trestui priklausiusi Vargonų dirbtuvė (jai vadovavo šių eilučių autorius) darbą atliko per dvejus metus. Buvo perklijuotos jau visiškai suskeldėjusios, nebesandarios oro skirstymo dėžės, kiek įmanoma sutvarkytas vamzdynas, padaryti trūkstanti vamzdžiai, atlikti kiti darbai. Žiūrint dabartinėmis akimis, darbą atlikome neblogai, nes beveik nieko neperdirbome, nepakeitėme, nesugadinome. 2000 m. parėmus p. Almos Adamkienės fondui, vėl buvo atliktas šioks toks remontas, vargonai išvalyti, suderinti, pašalinti atsiradę defektai. Tai padaryta, rengiantis Tarptautinės vargonų statytojų asociacijos (ISO – *International Society of Organbuilders*) kongresui. 2000 m. liepos mėnesį Baltijos

šalyse lankėsi žinomi vargonų meistrai iš viso pasaulio, nuo Australijos, Japonijos, Europos iki JAV ir Kanados. Šis kongresas reiškė, kad Lietuvos vargondirbystės menas pripažįstamas tarptautiniu mastu. Pakeliui į Tytuvėnus buvo aplankyta Šiluvos koplyčia, kurioje 120 kongreso dalyvių gana pakenčiamai sugiedojo „Marija, Marija“ (gaidos ir tekstas buvo įteikti iš anksto). Tytuvėnuose ta proga šv. mišias aukojo vyskupas J. E. Eugenijus Bartulis. Orai buvo lietingi, bažnyčia sausakimša, tad kol po pamaldų atėjo laikas koncertui, vargonai subrinko, klavišai pradėjo strigti. Vargonavo anglas Andrew McCrea, o du prityrę vargonų meistrai iš Vokietijos stovėjo šalia ir atkeldinėjo stringančius klavišus. Nepaisant to, koncertas vaizdžiai atskleidė plačias menines Tytuvėnų vargonų galimybes. Po kelių savaitių, saulėtą rugpjūtį klaviatūros veikė be priekaištų ir vietos vargonininkas net nebeprisiminė, kurie klavišai strigę.

Šiuo metu vargonų būklė yra geresnė, negu būtų galima tikėtis po gaisro. Žinoma, jie labai užteršti, reikės išimti visus vamzdžius ir kruopščiai išvalyti, o tada išlįs ir daugiau trūkumų. Kadangi dumplės ne itin tvarkingos, be to, kadaise, perstumiant vargonus, buvo pakeista ortakių sistema, visam instrumentui šiek tiek trūksta oro. Istorinių vargonų derinimas yra labai sudėtingas ir atsakingas dalykas. Per ankstesnius remontus jie buvo suderinti tolygiai kaip šiuolaikiniai fortepijonai. Tačiau tikrą savo skambesio grožį istoriniai vargonai atskleidžia tik atitinkamai juos temperavus, t. y. suderinus pagal pritinkančią darną. Kokia ji buvo Tytuvėnuose, dar teks pasukti galvą. Anksčiau buvo likę nerestauruoti liežuvėliniai registrai – toji vargonų skambesio „druska“. Tik apie 2004 m. atsirado galimybė prie jų grįžti: į EK programą TRUESOUND, skirtą istorinių vargonų liežuvėlių metalo tyrimams, greta kitų buvo įtrauktas ir Tytuvėnų vargonų liežuvėlis. Trijų Europos šalių mokslo įstaigos ir penkių šalių vargondirbiai visokiausiais būdais aiškinosi, iš kokių metalo lydinių ir kokiais būdais buvo dirbami barokinių vargonų liežuvėliai. Pagal TRUESOUND programą buvo numatyta rekonstruoti Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios A. G. Casparinio vargonų registrą *Vox humana*, nes originalas buvo nepataisomai suniokotas. Pavyzdžiu paimti, todėl nuodugnai ištirti ir apmatuoti Tytuvėnų vargonų registro *Vox humana* vamzdžiai. Pagal juos latvių meistras Janis Kalninis rekonstravo registrą *Vox humana* Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios vargonams. Naudojo metalą, išlietą ir apdirbtą pagal senąją technologiją, kurią nustatė TRUESOUND programa. Pasak pripažinto autoriteto prof. Haraldo Vogelio, šių Casparinio vargonų Vilniuje *Vox humana* yra *geriausia, kokią tarp rekonstruotųjų jam tekę girdėti. Tai ir liežuvėlių metalo rekonstrukcijos nuopelnas*.¹⁰ Taigi dabar jau būtų galima nepriekaištingai restauruoti ir Tytuvėnų liežuvėlinius registrus.

1980 m., kai buvo restauruojami drožiniai, liko neištirta vargonų prospekto polichromija. Dabartines šiek tiek operetines spalvas parinko ir jomis nudažė pats kunigas Mikutavičius. Prospekto restauravimas – vienas iš būsimų didesnių ir įdomesnių darbų.

Paprastai vargonai tvarkomi vėliausiai, kai bažnyčioje baigiami visi kiti remonto darbai, keliantys dulkes, darantys stiprų poveikį drėgmės ir temperatūros režimui. Deja, Tytuvėnuose tų darbų galo nematyti, tad vargonais reikėtų rūpintis jau dabar. Jie turi gyventi, kad žmonės galėtų jais džiaugtis. Buvo keistoka, kai per „Baroko kelio“ koncertus nė karto nesuskambėjo vargonai, nors Tytuvėnuose tai turėtų būti pagrindinis tokių koncertų akcentas. Matyt, kai kuriems koncertų organizatoriams vargonai yra per aukštai, per toli, netelpa į akiratį. Koncertuojantys vargonininkai irgi

ne visada nusiteikę sėsti prie istorinių vargonų, dažnai neturi parengę tinkamo repertuaro.

Tytuvėnų vargonai – ypatingas instrumentas. Jau vien tai, kad jie turi du manualus, bet visai neturi pedalo, yra retas dalykas, keliantis atlikėjams ypatingus reikalavimus. Tais laikais Lietuvoje panašių vargonų būta ir daugiau, vadinasi, buvo ir atitinkamas repertuaras, ir vargonavimo tradicija, kurią kol kas mažai pažįstame. Minėtasis Andrew McCrea, pamatęs Tytuvėnų vargonus, apsidžiaugė – pasak jo, tai esą *idealūs Carlo Philippo Emanuelio Bacho vargonai*. Šis Johano Sebastiano Bacho sūnus laikomas vienu didžiausių klasikinės sonatos kūrėjų. Per koncertą ISO kongrese McCrea vargonavo C. Ph. E. Bacho sonatą, ir ji skambėjo tikrai išraiškingai.

Martinus Rostas, 2009 m. parengęs Lietuvos istorinių vargonų plokštelę, taigi gana artimai susipažinęs ir su Tytuvėnų vargonais, laikosi priešingos nuomonės – Tytuvėnų vargonai yra toli nuo Šiaurės Vokietijos, Hamburgo, taigi ir nuo C. Ph. E. Bacho vargonų tradicijos. Tytuvėnuose santykinai daug 8 ir 4 pėdų registų. Tiek spalvos, tiek garsumo skirtumai yra nedideli, o ir jų intonacija švelni, veikia vokalinė. Žemos mikstūros tinka groti pilnais akordais ir tai tik su 16 pėdų registru, bet jos netinka vienbalsei ar dvibalsei polifoninės struktūros muzikai, atliekamai mažų registų skaičiumi. Kadangi Tytuvėnų vargonai neturi pedalo, populiarius, chrestomatinis barokinis repertuaras šiems vargonams neprieinamas. Tačiau XVIII a. antrojoje pusėje, o ypač į pabaigą, klasicizmo muzikai pedalo dažnai nebereikėjo, nes dažniausiai buvo griežiamas klavyro repertuaras. Anot Rosto, Tytuvėnų vargonams geriausiai tiktų kūriniai iš pietų vokiečių, italų ir katalikiško Habsburgų (Austrija, Čekija) repertuaro, galantiška XVIII a. klavyro muzika.¹¹ Juoba kad didelė manualų apimtis (4 su puse oktavos) irgi linksta klavyro pusėn. Pavyzdžiui, Saksonijoje tais laikais dar gana retai būdavo peržengiama 4 oktavų apimtis.¹²

Tokie skirtingi vertinimai, požiūriai tik patvirtina, kad Tytuvėnų vargonai net tarptautiniu mastu yra savitas, unikalus instrumentas. Reikia juos ne tik saugoti, bet ir rasti tiek progų, tiek būdų jais pasidžiaugti, pirmiausia, žinoma, patiems tytuvėniškiams. Ilgainiui galėtų atsirasti galimybė rengti tarptautinius interpretacijos seminarus – būtų įdomu, pavyzdžiui, C. Ph. E. Bacho muziką išgirsti „kitomis ausimis“. Pirmutinis dabarties rūpestis – vargonų būklė. Galima nieko nelaukiant sutvarkyti prospektą, o tai didelis darbas, reikės statyti pastolius. Galima užlopyti ar net ištaisai perklijuoti senąsias ketverias pleištinės dumples, atkurti liežuvelinius registrus, be to, būtina kone kasdien pagriežti visais registrais, kad neuždulkėtų vamzdžiai.

Tytuvėnai yra ypatinga vieta, bažnyčios ansamblis išskirtinis, o vargonai neturi sau lygių Lietuvoje. Tačiau ir kitur esama žmonių, ne mažiau susigyvenusių su savo aplinka, nors gal ne visada pastebinčių, kokios vertybės juos supa. Padėti, kad jie suprastų turimo paveldo vertę, kad imtų juo rūpintis, – paveldosaugos institucijų misija. Žinoma, lengva pasakyti. Dar daug reiks padirbėti, kol bus sutvarkytas kultūros vertybių registras. Šiais laikais beveik visos informacijos ieškoma internete, bet klampioje KPD interneto svetainėje „žmogus iš gatvės“, nežinodamas specialių dalykų, vargu bau ką suras. Galima net pamanyti, kad sutvarkyto kultūros vertybių registro išvis dar nėra arba kad didžioji paveldo dalis į registrą neįtraukta. O juk turėtų būti ne tik lengva rasti bet kurį paveldo objektą, turėtų būti pateikiamos ir naujausios žinios apie jo būklę, kas jį restauruoja, kas yra restauravimo programos autorius, ir t. t.

KPD veikla bus tiek sėkminga, kiek jis suras bendrą kalbą su vietos bendruomene. Jeigu staiga būtų apsispręsta daugiau dėmesio (ir lėšų!) skirti meno vertybių priežiūrai, jų restauravimui, iškart paaiškėtų, kad trūksta tą išmanančių ir tam pasišventusių žmonių. Todėl KPD mieliau imasi keletą didelių, milijonus kainuojančių projektų, kurių įgyvendinimas ir aiškesnis, ir efektingesnis, ir naudingesnis. Architektai braižo, mūrininkai mūrija. Kai dirbama plačiais mostais, negi aiškinsiesi, kokios tapybos pėdsakai glūdi po antruoju tinko sluoksniu, kokie kadaise buvo laiptų porankiai ar durų vyriai... Tūristui, praeiviui fasado vaizdas vis tiek atrodys puikus, o ką jau ir kalbėti apie reginį iš paukščio skrydžio.

Nėra abejonės – stogas visada pirmiausia turi būti tvarkomas, taip pat ir virš Tytuvėnų vargonų. Tačiau tai – stogdengių darbas. Tikrieji restauratoriai dirba tokius darbus, į kuriuos dažnai žiūrima per padidinamąjį stiklą. Tai nepaprastai įdomūs ir svarbūs dalykai.

Europos Sąjunga skiria nemažai pinigų paveldui tvarkyti ir pritaikyti turizmo reikmėms. Tikėkimės, kad bus atsižvelgta į poreikius ne vien tų turistų, kurie linksmai vaikštineja plačiai dairydami, bet ir tų, kurie nori susipažinti su sudėtingesniais dalykais, pavyzdžiui, išgirsti unikalių vargonų skambesį.

¹ Georges Lhôte, Aufgaben und Planung von Orgeln heute / *Ars Organi*, 1981, Heft 3, S. 161.

² Casparini – Orgel in der Pfarrkirche des hl. Johannes des Täufers zu ADAKAVAS/Litauen, Baltische Orgel Centrum Stralsund, 2010. *Gema*.

³ MAB RS F 43 18584, l. 171, 218.

⁴ VU F. 201-104, l. 21.

⁵ Rimantas Gučas. Lietuvos vargonai. Vilnius. *Petro ofsetas*, 2009, p. 41.

⁶ VU F. 201-104, l. 21.

⁷ Įrašą vargonų viduje rado latvių restauratorius Alvis Mielbards.

⁸ Girėnas Povilionis. Vilniaus vėlyvojo baroko vargondirbystės mokykla: meistro Nicolauso Jantzono fenomenas, *Lietuvos muzikologija*, t. 12, Vilnius, 2011, p. 135-147.

⁹ LVIA, F. 696, ap. 2, b. 853, l. 4.

¹⁰ Įrašas vargonų restauravimo dienyne 2006.

¹¹ Iš laiško autoriui.

¹² Ulrich Dähnert, Historische Orgeln in Sachsen, Leipzig, 1980.

